

महसूल व वन विभागांतर्गत उप विभाग
“वन” मधील अधिकारी / कर्मचाऱ्यांना
कालबद्ध तांत्रिक प्रशिक्षण देण्याबाबतचे
धोरण ठरविण्याबाबत....

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक : एफडीएम-२०२३/प्र.क्र.३१/फ-२
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२,
दिनांक :- २५ सप्टेंबर, २०२४.

- वाचा : १) सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय क्र.टीआरएन-०९/प्र.क्र.३९/०९/१२-अ,
दि.२३.०९.२०११.
२) सामान्य प्रशासन विभाग, शासन अधिसूचना क्र.टीआरएन-२०११/प्र.क्र.२८४/११/१२-अ,
दि.०२.०२.२०२२.
३) सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय क्र.यशदा-२०२१/प्र.क्र.४४/१२-अ,
दि. २२.०९.२०२२.
४) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (प्रशासन व दुय्यम संवर्ग), नागपूर यांचे पत्र क्र. कक्ष-१०(१)/
आस्था/एक/प्र.क्र.८४/२०२१-२२/४९, दि.०१.०७.२०२४.

प्रस्तावना :-

उपरोक्त वाचा क्र.१ येथील सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय दिनांक २३/०९/२०११ अन्वये महाराष्ट्र राज्याचे प्रशिक्षण धोरण निश्चित करण्यात आलेले आहे. राज्य शासनाच्या विविध विभागातील “अ,ब,क व ड” या संवर्गातील शासकीय सेवकांना कालबद्ध प्रशिक्षण देण्यानुषंगाने सामान्य प्रशासन विभाग अधिसूचना वाचा क्र.२ येथील दिनांक ०२/०२/२०२२ अन्वये प्रसिध्द केलेली असून त्याद्वारे विविध प्रकारचे प्रशिक्षण देण्यासंदर्भात महाराष्ट्र नागरी सेवा (कालबद्ध प्रशिक्षण) नियम-२०२२ प्रसिध्द केलेले आहेत.

तसेच, उपरोक्त वाचा क्र.४ येथील दि.०१.०७.२०२४ रोजीचे पत्रान्वये अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (प्रशासन व दुय्यम संवर्ग) नागपूर यांनी वन विभागातील अधिकारी / कर्मचाऱ्यांना तांत्रिक व प्रशासकीय प्रशिक्षण देण्यासाठीचे धोरण निश्चित करण्याबाबतचा प्रस्ताव शासनास सादर केला आहे. तथापि, वाचा क्र.१ ते ३ नुसार, सामान्य प्रशासन विभागाने विहित करण्यात आलेल्या तरतूदीनुसार तसेच यामध्ये वेळोवेळी करण्यात येणाऱ्या सुधारणांनुसार “प्रशासकीय धोरण” सुनिश्चित करण्यात आले आहे. त्यानुसार, प्रशासकीय धोरणाबाबत कार्यवाही करण्यात येणे आवश्यक आहे. याप्रमाणे वन विभागातील अधिकाऱ्यांना / कर्मचाऱ्यांना “तांत्रिक प्रशिक्षण” देण्यासाठी धोरण निश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

यानुसार, वन विभागातील अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना तांत्रिक प्रशिक्षण देण्यासाठीचे धोरण शासन स्तरावर पुढीलप्रमाणे निश्चित करण्यात येत आहे :-

१. वन प्रशिक्षण धोरण राबविण्यासाठीची व्यवस्था - सदर तांत्रिक प्रशिक्षण वन विभागाच्या व वन विभागाच्या अधिनस्त संस्थांच्या कामकाजाशी संबंधित असेल. तसेच प्रशिक्षण धोरण संपूर्णतः राबविण्याची जबाबदारी ही अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संशोधन, शिक्षण व प्रशिक्षण) तथा संचालक, चंद्रपूर वन प्रशासन विकास व व्यवस्थापन प्रबोधिनी, चंद्रपूर यांची राहिल. तसेच चंद्रपूर वन प्रबोधिनीस कुंडल वन प्रबोधिनी आणि इतर वन प्रशिक्षण संस्था आवश्यकतेनुसार वेळोवेळी मदत करतील.

२. सदर प्रशिक्षण देण्यानुषंगाने “राज्य वन प्रशिक्षण सनियंत्रण समिती” पुढीलप्रमाणे स्थापन करण्यात येत आहे :-

१.	अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संशोधन, शिक्षण व प्रशिक्षण) म.रा. तथा पदसिद्ध संचालक, चंद्रपूर वन प्रबोधिनी	अध्यक्ष
२.	महासंचालक, यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी, पुणे यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
३.	अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक प्रशासन - दुय्यम संवर्ग म.रा. नागपूर	सह-अध्यक्ष
४.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान / सचिव (वने), महसूल व वनविभाग, मंत्रालय, मुंबई यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
५.	अपर मुख्य सचिव / प्रधान / सचिव (सेवा), सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
६.	अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास) म.रा. नागपूर	सदस्य
७.	प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (कॅम्पा) म.रा. नागपूर यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
८.	प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव) म.रा. नागपूर यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
९.	प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (सामाजिक वनीकरण) म.रा. पुणे यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
१०.	एफ. डी. सी. एम लि. नागपूर यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
११.	मुख्य वनसंरक्षक/ वनसंरक्षक/ प्रादेशिक (सर्व)	सदस्य
१२.	मुख्य वनसंरक्षक (शिक्षण व प्रशिक्षण) म.रा. पुणे	सदस्य-सचिव

राज्य वन प्रशिक्षण सनियंत्रण समितीची कार्यकक्षा पुढीलप्रमाणे राहिल :-

(१) वन विभागातील तांत्रिक प्रशिक्षण प्रक्रियेबाबत धोरणात्मक निर्णय घेणे, तांत्रिक प्रशिक्षण विषयक गरजांचा वेळोवेळी आढावा घेऊन तांत्रिक प्रशिक्षण धोरण निश्चित करणे, तांत्रिक प्रशिक्षण प्रकारानुसार संवर्गनिहाय प्रशिक्षण कालावधी व शुल्काचे दर निश्चित करणे या बाबी शासन मान्यतेने पार पाडल्या जातील.

- (२) राज्यातील वनविभागाचे सर्व संवर्गाकरीता तांत्रिक प्रशिक्षण आराखडा तयार करणे.
- (३) तांत्रिक प्रशिक्षण संबंधाने वेळोवेळी मार्गदर्शक सुचना निर्गमित करणे.
- (४) तांत्रिक प्रशिक्षण कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करीता आवश्यक निधी विविध स्रोतातून उपलब्ध करून देण्याबाबत कार्यवाही करणे.
- (५) तांत्रिक प्रशिक्षण धोरणाचे नियतकालिक मुल्यमापन करून आवश्यक त्या सुधारणा सुचविणे.
- (६) तांत्रिक प्रशिक्षण संबंधात सल्लागार व तज्ञांची निवड करून त्यांच्या मार्फत विविध संवर्गाकरीता प्रशिक्षण अभ्यासक्रम तयार करण्यासाठी मार्गदर्शन करणे.
- (७) राज्यातील सर्व वन अकादमी व वन प्रशिक्षण संस्था यांचे बळकटीकरण करण्याबाबत उपाययोजना करणे.
- (८) विविध तांत्रिक प्रशिक्षणाकरिता तज्ञ प्रशिक्षकाची निवड करणे.

३. **सर्वासाठी तांत्रिक प्रशिक्षण (Technical Training for All):** वन विभागाच्या सर्व स्तरावरील अधिकारी व कर्मचारी यांना प्रशिक्षण देणे आवश्यक राहिल.

४. **गरजांवर आधारित तांत्रिक प्रशिक्षण (Need based Technical Training)** - वन विभागाच्या सर्व स्तरावरील अधिकारी व कर्मचारी यांना त्यांच्या गरजांप्रमाणे तांत्रिक प्रशिक्षण देण्यात यावे.

५. याप्रमाणे, वन विभागातील सर्व अधिकारी / कर्मचाऱ्यांना वारंवार / नियमित प्रशिक्षण (Continual Training) देण्याकरिता खालीलप्रमाणे **प्रशिक्षण कार्यक्रम** आयोजित करणे आवश्यक राहिल :-

अ. क्र.	प्रशिक्षणाचा प्रकार	प्रशिक्षण कोठे द्यावे	प्रशिक्षण कालावधी	प्रशिक्षण केव्हा द्यावे
१.	पायाभूत प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग २	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	१८ महिने	सेवापूर्व / सेवेत प्रथम रुजू झाल्याबरोबर / एक वर्षाच्या आत
	पायाभूत प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ३	सर्व वन प्रबोधिनी व वन प्रशिक्षण संस्था	०६ महिने	
	पायाभूत प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ४	सर्व वन प्रशिक्षण संस्था (चिखलदरा, जालना, पाल व शहापूर)	०३ महिने	
२.	उजळणी प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग १	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	०५ दिवस	पायाभूत प्रशिक्षण किंवा पदोन्नतीनंतरच्या प्रशिक्षणानंतर, सात वर्षांचा कालावधी पूर्ण झाल्यानंतरच एक वर्षाच्या कालावधीत वन विभागातील अधिकारी / कर्मचारी त्याचे उजळणी
	उजळणी प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग २	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	०५ दिवस	
	उजळणी प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ३	सर्व वन प्रबोधिनी व वन प्रशिक्षण संस्था	०५ दिवस	

अ. क्र.	प्रशिक्षणाचा प्रकार	प्रशिक्षण कोठे द्यावे	प्रशिक्षण कालावधी	प्रशिक्षण केव्हा द्यावे
	उजळणी प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ४	सर्व वन प्रशिक्षण संस्था (चिखलदरा, जालना, पाल व शहापूर)	०३ दिवस	प्रशिक्षण पूर्ण करेल. उजळणी प्रशिक्षणानंतर सात वर्षांचा कालावधी पूर्ण होईपर्यंत संबंधित वन अधिकारी / कर्मचारी पदोन्नत न झाल्यास, त्यानंतरच्या एक वर्षाच्या कालावधीत तो पुन्हा उजळणी प्रशिक्षण पूर्ण करेल.
३.	पदोन्नतीनंतरचे प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग १	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	२ आठवडे	प्रत्येक पदोन्नतीनंतर लगेच किंवा सदर पदोन्नतीनंतर एक वर्षाच्या कालावधीच्या आत.
	पदोन्नतीनंतरचे प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग २	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	४५ दिवस	
	पदोन्नतीनंतरचे प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ३	सर्व वन प्रबोधिनी व वन प्रशिक्षण संस्था	३० दिवस	
	पदोन्नतीनंतरचे प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ४ (वनमजूर)	सर्व वन प्रशिक्षण संस्था (चिखलदरा, जालना, पाल व शहापूर)	२ आठवडे	
४.	बदलीनंतरचे प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग १	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	१ ते ३ दिवस	प्रत्येक बदलीनंतर (मात्र, कामाच्या स्वरूपात बदल असेल तरच)
	बदलीनंतरचे प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग २	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	१ ते ३ दिवस	
	बदलीनंतरचे प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ३	सर्व वन प्रबोधिनी व वन प्रशिक्षण संस्था	१ ते ३ दिवस	
	बदलीनंतरचे प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ४	सर्व वन प्रशिक्षण संस्था (चिखलदरा, जालना, पाल व शहापूर)	१ ते ३ दिवस	

अ. क्र.	प्रशिक्षणाचा प्रकार	प्रशिक्षण कोठे द्यावे	प्रशिक्षण कालावधी	प्रशिक्षण केव्हा द्यावे
५.	नवीन विषयाची तोंडओळख प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग १	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	३ ते ७ दिवस	धोरण, तंत्रज्ञान व संस्थात्मक बाबीतील प्रत्येक बदलानंतर
	नवीन विषयाची तोंडओळख प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग २	चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी	३ ते ७ दिवस	
	नवीन विषयाची तोंडओळख प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ३	सर्व वन प्रबोधिनी व वन प्रशिक्षण संस्था	३ ते ७ दिवस	
	नवीन विषयाची तोंडओळख प्रशिक्षण (तांत्रिक) - वर्ग ४	सर्व वन प्रशिक्षण संस्था (चिखलदरा, जालना, पाल व शहापूर)	१ ते ३ दिवस	

६. **प्रशासकीय प्रशिक्षण :-** राज्य प्रशिक्षण धोरण, सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय दिनांक २३/०९/२०११ मध्ये विहित केल्यानुसार, वन विभागातील गट अ ते गट ड पदावरील सर्व अधिकारी / कर्मचारी यांना त्या पदावर नियुक्त झाल्यानंतर प्रशासकीय प्रशिक्षण (प्रशासनिक व सेवांतर्गत प्रशिक्षण) पूर्ण करणे अनिवार्य राहिल. सदर प्रशिक्षणाचे आयोजन यशदा, पुणे तसेच सामान्य प्रशासन विभागामार्फत वेळोवेळी घोषित करण्यात आलेल्या विभागीय तसेच जिल्हास्तरीय प्रशासकीय प्रशिक्षण संस्थांत करण्यात येईल. सदर प्रशिक्षणाचा कालावधी राज्य प्रशिक्षण धोरण सामान्य प्रशासन विभाग, शासन निर्णय दिनांक २३/०९/२०११ व दिनांक २२/०९/२०२२ मध्ये विहित करण्यात आलेल्या तरतूदीनुसार तसेच यामध्ये वेळोवेळी करण्यात येणाऱ्या सुधारणांनुसार राहिल.

७. **प्रशिक्षण संस्थेमधील प्रशिक्षण व क्षेत्रीय स्तरावरील अनुभवासाठी विविध स्तरावरील जोडणी (Attachment) यांचे प्रमाण -**

अ.क्र.	प्रशिक्षणाचा प्रकार	संवर्ग	प्रशिक्षणाचा एकुण कालावधी	क्षेत्रीय स्तरावरील प्रशिक्षण कालावधी
१	पायाभुत प्रशिक्षण	वर्ग २	१८ महिने	१४५ दिवस
		वर्ग ३	६ महिने	३२ दिवस
		वर्ग ४	३ महिने	१५ दिवस

२	उजळणी प्रशिक्षण	वर्ग १	५ दिवस	१ दिवस
		वर्ग २	५ दिवस	१ दिवस
		वर्ग ३	५ दिवस	१ दिवस
		वर्ग ४	३ दिवस	१ दिवस
३	पदोन्नतीनंतरचे प्रशिक्षण	वर्ग १	२ आठवडे	३ दिवस
		वर्ग २	४५ दिवस	१० दिवस
		वर्ग ३	३० दिवस	५ दिवस
		वर्ग ४	२ आठवडे	१ दिवस
४	बदलीनंतरचे प्रशिक्षण	वर्ग १	१-३ दिवस	-
		वर्ग २	१-३ दिवस	-
		वर्ग ३	१-३ दिवस	-
		वर्ग ४	१-३ दिवस	-
५	नवीन विषयाची तोंड ओळख	वर्ग १	३-७ दिवस	१ दिवस
		वर्ग २	३-७ दिवस	१ दिवस
		वर्ग ३	३-७ दिवस	१ दिवस
		वर्ग ४	१-३ दिवस	१ दिवस

क्षेत्रीय स्तरावरील प्रशिक्षण कालावधी वगळता, उर्वरित कालावधीत प्रशिक्षण संस्थामध्ये प्रशिक्षण देण्यात येईल.

८. प्रशिक्षण अंमलबजावणीमध्ये Pedagogy अर्थात मोठ्यांना शिकविण्याचे शास्त्र पुढीलप्रमाणे वापरले जाईल :-

मोठ्यांना प्रशिक्षण देतांना त्यांचे लक्ष प्रशिक्षणामध्ये केंद्रीत होणे आवश्यक आहे. प्रशिक्षक आणि प्रशिक्षणार्थी यांच्यामध्ये समन्वय आणि सुसंवाद साधल्यास प्रशिक्षणार्थींचा प्रशिक्षणामधील सहभाग आणि शिकविलेल्या गोष्टी ग्रहण करण्याची क्षमता यांस वाव मिळेल आणि त्या दृष्टीकोनातूनच त्यांना शिकविण्याच्या शास्त्रांचा विचार होणे आवश्यक आहे. प्रशिक्षणार्थींचा चर्चेमध्ये सहभाग वाढवून त्यांचे ज्ञान इतरांना देण्यासाठी त्यांना प्रोत्साहीत करावे. त्यासाठी खालील शास्त्र आणि साहित्याचा वापर करावा.

प्रशिक्षण कक्षातील शिकवणी -

१. फळा, स्मार्ट बोर्ड, विडीओ ऑडीओ चा वापर
२. वाचन साहित्याचा पुरवठा
३. संगणकाचा थेट वापर
४. Quiz आयोजन
५. प्रशिक्षणार्थींनी केलेल्या उत्कृष्ट कामाचे सादरीकरण करणे.
६. समुहकार्य
७. चाचणी व चाचणीतील प्रशिक्षणार्थींचे गुणवत्तेबाबत त्यांना तात्काळ माहिती देणे.

८. प्रशिक्षणार्थींना प्रशिक्षणामध्ये व्यस्त ठेवून शिकवणे आणि शिकणे या दृष्टीकोनातून आकर्षक असे सादरीकरण तयार करणे.
९. प्रशिक्षणार्थींचे वर्तणूकीवर सतत नजर ठेवणे.
१०. प्रशिक्षणार्थींला काम नेमून देणे (Assignment)
११. प्रशिक्षणार्थींचा उत्साह आणि साहस वाढविण्यासाठी काम करणे.
१२. शिकविलेल्या गोष्टींची समीक्षा करणे आणि वारंवार सांगणे.

क्षेत्रीय स्तरावरील शिकवणी :-

१. उत्कृष्ट क्षेत्रीय कामांना भेटी देणे.
 २. खेळांच्या माध्यमांतून शिकवणे.
 ३. मॉडेल तयार करणे.
 ४. कॅमेरा, जी.पी. एस, ड्रोन, ट्रॅप कॅमेरा यांचा वापर करणे.
 ५. प्रत्यक्ष क्षेत्रीय कामामध्ये सहभागी करून घेणे.
९. **पायाभूत प्रशिक्षण (तांत्रिक)- वर्ग-१ :-** वनविभागामध्ये वर्ग- १ मधील सहाय्यक वनसंरक्षक यांचे पायाभूत प्रशिक्षण हे भारतातील तीन केंद्रीय राज्य वन सेवा प्रबोधिनी येथे देण्यात येते तर विभागीय वन अधिकारी हे सहाय्यक वनसंरक्षक यांचे पदोन्नतीनंतरचे पद असल्याने त्याकरीता पायाभूत प्रशिक्षणाची आवश्यकता नाही. उपवनसंरक्षक (भारतीय वनसेवा अधिकारी) यांचे प्रशिक्षण हे इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वन प्रबोधिनी, देहरादून येथे देण्यात येत असल्याने वनविभागातील वर्ग -१ संवर्गातील अधिकाऱ्यांकरिता पायाभूत प्रशिक्षणाबाबत वेगळ्याने तरतूद करण्याची आवश्यकता नाही.
१०. भविष्यात कोव्हीड २०१९ सारखे आजार, नैसर्गिक आपत्ती निर्माण होवु शकते. त्याअनुषंगाने आवश्यक परिस्थितीमध्ये संबंधीत अधिकारी/ कर्मचारी यांना प्रशिक्षणासाठी प्रशिक्षण संस्थांमध्ये उपस्थित होण्यासाठी कार्यमुक्त करणे शक्य न होणे या बाबी आणि डिजिटल क्षेत्रात सातत्याने होणारी प्रगती विचारात घेऊन आवश्यकतेनुसार डिजिटल माध्यमातून ऑनलाईन/ब्लेंडेड (Online/Blended) स्वरूपातील प्रशिक्षणाच्या आयोजनासाठी तांत्रिक प्रशिक्षण कालावधी पुढील प्रमाणे राहिल :-

(१) पायाभूत प्रशिक्षण कालावधी -

गट ब - एकूण कालावधी १८ महिने पैकी किमान ६ महिने प्रत्यक्ष प्रशिक्षण व उर्वरीत कालावधीत ऑनलाईन प्रशिक्षण देता येईल.

गट क - एकूण कालावधी दोन आठवडे पैकी किमान एक आठवडा प्रत्यक्ष प्रशिक्षण व उर्वरीत कालावधी ऑनलाईन प्रशिक्षण देता येईल.

गट ड - एकूण कालावधी एक आठवडा असून हे संपूर्ण प्रशिक्षण प्रत्यक्षरित्याच अनुज्ञेय राहिल.

(२) पदोन्नतीनंतरचे प्रशिक्षण कालावधी -

गट अ - एकूण कालावधी २ आठवड्यांपैकी किमान १ आठवडा प्रत्यक्ष प्रशिक्षण व उर्वरीत कालावधीत ऑनलाईन प्रशिक्षण देता येईल.

गट ब - एकूण कालावधी २ आठवड्यांपैकी किमान १ आठवडा प्रत्यक्ष प्रशिक्षण व उर्वरीत कालावधीत ऑनलाईन प्रशिक्षण देता येईल.

गट क - एकूण कालावधी २ आठवड्यांपैकी किमान १ आठवडा प्रत्यक्ष प्रशिक्षण व उर्वरीत कालावधीत ऑनलाईन प्रशिक्षण देता येईल.

गट ड - एकूण कालावधी ३ दिवस असून, संपूर्ण प्रशिक्षण प्रत्यक्षरित्याच अनुज्ञेय राहिल.

११. लोकप्रतिनिधी व वनासंबंधित समित्यांचे पदाधिकारी यांचे प्रशिक्षण - या बाबत विस्तृत आदेश

वेळोवेळी निर्गमित केले जातील.

१२. प्रशिक्षण व्यवस्थापकाची नेमणूक - राज्य स्तरावर मुख्य वनसंरक्षक (शिक्षण व प्रशिक्षण) म.रा. पुणे हे राज्य प्रशिक्षण व्यवस्थापक म्हणून काम करतील. राज्य ते स्थानिक स्तरापर्यंत प्रत्येक कार्यालयात शक्यतो आस्थापनेवर नियंत्रण असणारा प्रशिक्षण व्यवस्थापक नेमण्याची कार्यवाही करतील व काही कारणांमुळे प्रशिक्षण व्यवस्थापनात झालेल्या बदलाची वेळोवेळी नोंद घेतील. प्रशिक्षण अंदाजपत्रक तयार करण्यासाठी प्रत्येक कार्यालयातील प्रशिक्षण व्यवस्थापकाकडून प्रत्येक अधिकारी/कर्मचारी यांचा जन्मदिनांक, सेवेत प्रथम रुजू झाल्याचा दिनांक, पदोन्नती झाल्याचा दिनांक, बदली झाल्याचा दिनांक तसेच धोरण, तंत्रज्ञान व संस्थात्मक बदलांशी संबंधित महत्वाचे दिनांक याबाबींचा माहितीसंग्रह Excel मध्ये तयार करतील. त्यासाठी स्वतंत्र सॉफ्टवेअर विकसित करतील व दरवर्षी ते अद्ययावत करतील. सदर माहितीसंग्रह विभाग/खाते प्रमुखास/ संचालक, चंद्रपूर वन प्रबोधिनी यांना दरवर्षी पाठवतील तसेच त्याची प्रत यशदा, पुणे यांच्याकडे सुद्धा पाठवतील. मुख्य वन संरक्षक (शिक्षण व प्रशिक्षण), पुणे हे विभागीय व व्यवसायिक परीक्षा आयोजित करतील.

१३. तांत्रिक प्रशिक्षण संस्थांची कार्ये - चंद्रपूर व कुंडल वन प्रबोधिनी वन विभागाचा कार्यात्मक अहवाल तयार करतील, प्रशिक्षण गरजांचा शोध घेतील / कॉम्पेटन्सी मॅपिंग (Contempancy mapping) करतील, विभागाचे कार्यक्रम व योजना यांच्या संबंधाने लोकांना एकत्रित करून कार्यशाळा घेतील तसेच थिंक टँक (Think tank) व विभागाचे संसाधन केंद्र म्हणून कार्य करतील, हस्तलिखित (Manual) व प्रशिक्षण साहित्य तयार करतील, प्रशिक्षकांसाठी प्रशिक्षकांचे प्रशिक्षण आयोजित करतील, संशोधन व प्रलेखन केंद्र म्हणून काम करतील, विभागप्रमुखांच्या वतीने मूल्यमापन करतील व विभागाचे बिझिनेस प्रोसेस रिइंजिनीरिंग (Business Process Re-engineering) करतील, विभागाचे धोरण, योजना व कार्यक्रम याबाबत शिफारस करतील, तंत्रज्ञान विकास व विस्तार केंद्र म्हणून काम करतील तसेच दूरस्थ प्रशिक्षण केंद्र म्हणून कार्य करतील, दूरस्थ प्रशिक्षणाबाबत विहित कार्यपद्धती वापरावी. उपरोक्त उल्लेखित सर्व कामात चंद्रपूर व कुंडल

वन प्रबोधिनींना इतर वन प्रशिक्षण संस्था मदत करतील. चंद्रपूर वन प्रबोधिनी त्यांच्या खालील स्तरावरील प्रशिक्षण संस्थांचे अर्ध-वार्षिक मूल्यमापन करतील.

१४. प्रशिक्षणाची वार्षिक कालदर्शिका तयार करणे -

अ.क्र.	प्रशिक्षणाचे शीर्षक	प्रशिक्षणार्थीचा प्रकार	कालावधी (पासून -पर्यंत)	प्रशिक्षण ठिकाण

१५. प्रशिक्षणाचे वार्षिक अंदाजपत्रक तयार करणे -

अ.क्र.	प्रशिक्षणाचे शीर्षक	प्रशिक्षणार्थीची संख्या	कालावधी (दिवस)	प्रशिक्षणाचा दर (रु.)	प्रशिक्षणाची एकूण रक्कम (रु.)

१६. राज्य वन प्रशिक्षण नियोजन व मूल्यमापन यंत्रणा (SFTPEA) स्थापन करणेबाबत-

चंद्रपूर वन प्रबोधिनीस “राज्य वन प्रशिक्षण नियोजन व मूल्यमापन यंत्रणा (State Forest Training Planning & Evaluation Agency)” स्थापन करण्यात येईल. त्याच्या मार्फत खालील बाबींची पूर्तता केली जाईल.

- १) राज्य प्रशिक्षण व्यवस्थापक / मुख्य वनसंरक्षक (शिक्षण व प्रशिक्षण) म.रा. पुणे, खात्याकडून प्राप्त होणा-या शासकीय अधिकारी व कर्मचारी यांचे माहितीसंग्रहावर प्रक्रिया करुन राज्याच्या वन प्रशिक्षणाची वार्षिक प्रशिक्षण कालदर्शिका तयार करणे.
- २) राज्याच्या वन खात्याच्या प्रशिक्षणाचे वार्षिक अंदाजपत्रक तयार करणे व अंदाज पत्रकीय तरतुदी करण्यासाठी शासनास पाठविणे.
- ३) राज्याच्या वन खात्याचे / तांत्रिक प्रशिक्षणाचे नियमित संनियंत्रण करणे.
- ४) राज्याच्या वन खात्याच्या / तांत्रिक प्रशिक्षणाचे वार्षिक मूल्यमापन करणे.
- ५) प्रशिक्षण संबंधित सॉफ्टवेअर तयार करणे.
- ६) प्रशिक्षण संबंधित वेबसाईट विकसित करणे तसेच अद्यावत ठेवणे.
- ७) ई-ट्रेनिंग (E-Training) स्वरुपातील व्यवस्था उभी करणे तसेच अद्यावत ठेवणे.
- ८) प्रशिक्षण संस्थांमधील प्रशिक्षण नियोजन व सनियंत्रण कक्षाच्या प्रशिक्षणपूर्व (Before Training), प्रशिक्षण दरम्यानच्या (During Training) व प्रशिक्षणानंतरच्या (After Training) संबंधित बाबींचे नियंत्रण करणे.
- ९) प्रशिक्षणाचा पद्धतशीर दृष्टीकोन (Systematic Approach to Training) राबविणे.
 १. I - Identify
 २. N - Need / Training Need Analysis (TNA) / Competency Mapping
 ३. D - Design & Plan
 ४. I - Implementation
 ५. A - Assessment

१०) अभ्यासावर आधारित प्रशिक्षण उपाययोजना (Training Interventions) व प्रशिक्षणाशिवाय इतर उपाययोजना (Non-Training Interventions) ची शिफारस करणे / प्रशिक्षण गरजांचे विश्लेषण (Training Need Analysis) करणे

११) प्रशिक्षकांसाठी प्रशिक्षण आयोजित करणे.

१. Training of Trainers (ToT)
२. Direct Trainer Skills (DTS)
३. Design of Training (DoT)
४. Training Need Analysis (TNA)
५. Evaluation of Training (EoT)
६. Management of Training (MoT)
७. Experiential Learning Tools (ELT)
८. Mentoring & Facilitation
९. Recognized Trainer (RT) Development
१०. Master Trainer (MT) Development

१२) प्रशिक्षणाचे कन्सेप्ट पेपर तयार करणे (८०% निश्चित व २०% गरजेनुसार बदलता येईल.)

१३) उपयोजित / कृती संशोधन हाती घेणे व त्यावर आधारित शिफारशी करणे

१४) मागणीवर आधारित प्रायोजित तत्वावर सल्ला-सेवा (Consultancy Services) पुरविणे

१५) अभ्यासावर आधारित धोरण समर्थन (Policy Advocacy) शासनास करणे

१७. अधिकारी/कर्मचारी प्रशिक्षण व सेवा नियमांची सांगड घालणे:

१७.१ तांत्रिक प्रशिक्षणाच्या अनुषंगिक बाबी -

(१) कालबद्ध तांत्रिक प्रशिक्षणासाठी नामनिर्देशित वन विभागातील अधिकारी / कर्मचारी, अपवादात्मक परिस्थिती वगळता गैरहजर राहिले तसेच सक्षम प्राधिकाऱ्यांच्या मान्यतेशिवाय प्रशिक्षणास अनुपस्थित राहिल्यास त्यांच्या सदर प्रशिक्षणाचा संपूर्ण खर्च त्यांच्या वेतनातून कपात करून संबंधित संस्थेकडे अथवा शासनाकडे जमा करण्यात येईल. याकरिता प्रशिक्षण संस्था सदर अधिकारी / कर्मचारी यांचा अनुपस्थिती अहवाल पंधरा दिवसात संबंधित विभागाच्या सक्षम प्राधिकाऱ्यांना सादर करेल.

(२) शासकीय कर्मचाऱ्याने वेळोवेळी पूर्ण केलेल्या कालबद्ध तांत्रिक प्रशिक्षणाची नोंद त्यांच्या सेवापुस्तकामध्ये घेण्यात येईल.

(३) (i) परिविक्षाधीन कालावधी बंधनकारक असलेल्या वन विभागातील अधिकारी / कर्मचाऱ्याने त्याच्या नियुक्तीच्या दिनांकापासून तीन वर्षांच्या कालावधीत पायाभूत प्रशिक्षण पूर्ण न केल्यास त्याचा परिविक्षाधीन कालावधी समाप्त करण्यात येणार

नाही आणि सदर प्रशिक्षण पूर्ण करेपर्यंत तो वार्षिक वेतनवाढीसाठी पात्र ठरणार नाही.

(ii) परिविक्षाधीन कालावधी बंधनकारक नसलेल्या वन विभागातील अधिकारी / कर्मचार्याने त्याच्या नियुक्तीच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या कालावधीत त्याचे पायाभूत प्रशिक्षण पूर्ण न केल्यास, सदर प्रशिक्षण पूर्ण करेपर्यंत तो वार्षिक वेतनवाढीसाठी पात्र ठरणार नाही.

(iii) कालबद्ध तांत्रिक प्रशिक्षण पूर्ण करेपर्यंत वन विभागातील अधिकारी / कर्मचारी सुधारित सेवांतर्गत आश्वासित प्रगती योजना किंवा कार्यात्मक अथवा अकार्यात्मक पदोन्नतीच्या लाभासाठी पात्र ठरणार नाही.

(iv) वन विभागातील अधिकारी / कर्मचार्याने त्याच्या पदोन्नतीच्या दिनांकापासून एक वर्षाच्या कालावधीत पदोन्नतीनंतरचे प्रशिक्षण पूर्ण न केल्यास सदर प्रशिक्षण पूर्ण करेपर्यंत त्याची पुढील वार्षिक वेतनवाढ रोखण्यात येईल.

(v) वन विभागातील अधिकारी / कर्मचार्याने उजळणी प्रशिक्षण पूर्ण न केल्यास, सदर प्रशिक्षण पूर्ण करेपर्यंत त्याची पुढील वार्षिक वेतनवाढ रोखण्यात येईल.

स्पष्टीकरण :- उपरोक्त परिच्छेद १७.१ (३) येथील नियमांच्या प्रयोजनार्थ अपवादात्मक परिस्थितीमध्ये नैसर्गिक आपत्ती, निवडणूक, जनगणना कर्तव्यार्थ नेमणूक, कायदा व सुव्यवस्था स्थिती आणि वन विभागातील अधिकारी / कर्मचार्याच्या स्वतःच्या आरोग्यासंदर्भात आकस्मिक उद्वेगलेले वैद्यकीय कारण इत्यादी बाबी अंतर्भूत राहतील.

(४) वन विभागातील अधिकारी / कर्मचार्याने तांत्रिक प्रशिक्षण विहित कालावधीत पूर्ण न केल्यामुळे त्याची रोखलेली वेतनवाढ, त्याने सदर प्रशिक्षण पूर्ण केल्याच्या दिनांकास मुक्त करण्यात येईल आणि सदर वेतनवाढ जणू काही रोखलेली नव्हती अशा रितीने त्याचे वेतन निश्चित करण्यात येईल. मात्र सदर वेतनवाढीची थकबाकी अनुज्ञेय असणार नाही.

(५) संबंधित प्राधिकरणाने तांत्रिक प्रशिक्षणासाठी नामनिर्देशन न केल्यामुळे अथवा संबंधित विभागाने कार्यमुक्त न केल्यामुळे वन विभागातील अधिकारी / कर्मचार्याचे कालबद्ध तांत्रिक प्रशिक्षण विहित कालावधीत पूर्ण झाले नाही तर संबंधित वन विभागातील अधिकारी / कर्मचार्यास उपरोक्त नियमातील इतर परिणामातून सूट देण्यात येईल. परंतु असे की अशी सूट केवळ दोन वेळा देता येईल आणि त्याबाबतची सेवापुस्तकामध्ये नोंद घेण्यात येईल.

१७.२ प्रशिक्षणा दरम्यान एखादया प्रशिक्षणार्थ्याने गैरवर्तणूक केल्यास त्यावर कारवाई करण्याची प्रक्रिया -

एखादया प्रशिक्षणार्थ्याने प्रशिक्षण संस्थेमध्ये प्रशिक्षण घेत असतांना गैरवर्तणूक केल्यास त्यावर शिस्तभंग विषयक कार्यवाही करण्याकरीता संबंधित प्रशिक्षण संस्था प्रशिक्षणार्थ्याचे सक्षम

प्राधिकरणास कळवेल. त्याचप्रमाणे गैरवर्तणूकीचे स्वरूप लक्षात घेता प्रशिक्षणार्थीला प्रशिक्षणामध्ये सहभागी होवू न देता त्यांच्या मूळ विभागाकडे परत पाठवेल.

१८. कालबद्ध तांत्रिक प्रशिक्षण पूर्ततेबाबत :- वन विभागांतील शासन सेवेच्या पदांवरील नियुक्तीबाबत अस्तित्वात असलेले नियम, आदेश किंवा अनुदेश यामध्ये काहीही तरतूद असली तरीही राज्य प्रशिक्षण धोरणानुसार सेवेच्या विविध टप्प्यांवर विहित केलेले कालबद्ध तांत्रिक प्रशिक्षण वन विभागातील प्रत्येक अधिकारी/कर्मचारी विहित कालावधीत पूर्ण करून त्याबाबतचे प्रमाणपत्र त्याच्या संबंधित कार्यालयास सादर करेल.

१८.१. प्रमाणपत्र सादर करण्यापासून सूट :- सदर नियम अंमलात आल्याच्या दिनांकापासून सेवानिवृत्तीस २ वर्षे शिल्लक असलेल्या वन विभागातील अधिकारी / कर्मचाऱ्यास त्यापुढील प्रशिक्षण पूर्ण केल्याबाबत प्रमाणपत्र सादर करण्यापासून सूट देण्यात येईल. तथापि, अशा वन विभागातील अधिकारी / कर्मचाऱ्यास या कालावधीत प्रशिक्षण घ्यावयाचे असल्यास अथवा विभागास सदर कर्मचाऱ्यास प्रशिक्षण देणे आवश्यक वाटत असल्यास अशा कर्मचाऱ्याचे प्रशिक्षणासाठी नामनिर्देशन करण्यात येईल.

१९. वन प्रशिक्षण धोरणाचा आढावा - सर्व संबंधितांचा माहितीसंग्रह (Database) तयार करणे, प्रशिक्षणाची वार्षिक कालदर्शिका तयार करणे, प्रशिक्षणासाठी अंदाजपत्रकीय तरतूद (Training Budget) होणे, प्रशिक्षणासाठी नामनिर्देशने (Nominations) करणे, कामगिरीतील समस्यांच्या (Performance Problems) अनुषंगाने करावयाच्या प्रशिक्षण उपाययोजना (Training Interventions) व प्रशिक्षणाशिवाय इतर उपाययोजना (Non-training Interventions) ठरविणे तसेच प्रशिक्षण नियोजन, अंमलबजावणी, संनियंत्रण व मूल्यमापन याबाबत सर्व संबंधितांचा प्रधान मुख्य वन संरक्षक (वनबल प्रमुख), नागपूर यांच्याकडून त्रैमासिक व अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव वन विभाग यांच्याकडून वार्षिक आढावा घेण्यात येईल.

२०. या नियमांच्या तरतुदी शिथिल करण्याचा अधिकार:- या नियमांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी शासनास उचित आणि संयुक्तिक वाटेल अशा परिस्थितीत एखादा वन विभागातील अधिकारी / कर्मचारी अथवा संवर्गाच्या बाबतीत शिथिलतेची लेखी कारणे नोंदवून या नियमांतील कोणत्याही तरतुदी शिथिल करण्यात येतील.

२१. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२४०९२५१२१४०२१८१९ असा आहे. हा निर्णय डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

(भगवान सावंत)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत :-

१) मा.मंत्री (वने, सांस्कृतिक कार्य व मत्स्यव्यवसाय), मंत्रालय, मुंबई

- २) प्रधान सचिव (वने), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ३) महासंचालक, यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासना प्रबोधिनी, पुणे.
- ४) महालेखापाल-१/२ (लेखा व अनुज्ञेयता/ लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/नागपूर
- ५) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- ६) मा.मंत्री (वने) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ७) अपर मुख्य सचिव (सेवा) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
- ८) प्रधान सचिव (वने) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
- ९) उप सचिव (प्रशि-४), सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १०) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (सर्व).
- ११) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संशोधन, शिक्षण व प्रशिक्षण) तथा संचालक, चंद्रपूर वन प्रशासन विकास व व्यवस्थापन प्रबोधिनी, चंद्रपूर.
- १२) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (प्रशासन व दुय्यम संवर्ग) नागपूर.
- १३) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (सर्व).
- १४) मुख्य वनसंरक्षक (सर्व).
- १५) वनसंरक्षक (सर्व).
- १६) ब-१ कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १७) निवडनस्ती, फ-२ कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.